

מרתה

מרתה - אלמנה מזה שנים רבות. בתה היחידה והנכד הם כל משפחתה עלי אדמות. הקשר עם הבת טעון ועמוס בכעסים ובמשקעים קשים. יש גם חברה אחת שמגיעה לעתים לביקור.

הגעתי להוספיס ביום ההתנדבות ונאמר לי שיש חולה הזקוקה מאוד לחברה. היא נמצאת כאן מחמת גידולים ממאירים בקיבה, הסכימה לקבל טיפולים כימותרפיים, אך סירבה בכל תוקף לנתחם. נכנסתי לחדרה, היא ישבה על כורסה בסמוך למיטתה, אישה נאה כבת שמונים, נראה שהייתה יפה מאוד בצעירותה. גם עכשיו נראתה טוב, חיונית, קלת משקל ובעלת עיניים אפורות ומלאות הבעה. לבושה בקפידה, חלוק ונעלי בית תואמות, שיער אפור-לבן מסורק בתשומת לב, כפות ידיה מטופחות וכל כולה אומרת הדר והכרה בערך עצמה.

"שלום אני ציקי, או צבי, ואני מתנדב בהוספיס," הצגתי את עצמי. לחצתי את ידה, לחיצתה הייתה אמיצה.
"נעים מאוד," אמרה, "נעים גם לי," ענית.
מרתה הביטה בתג המתנדב ושאלה, "אפשר לקרוא לך צביקה?"
המבטא של מרתה הונגרי, והעברית שבפיה משובחת. "אפשר," אמרתי.

הימים, ימי תחילת האביב, ומזג האוויר נעים, הצעתי שנשב בגינת ההוספיס. לאחר שהתמקמנו על הספסל בגינה, ניגשתי למטבח להביא שתי כוסות מים.

"ובכן בן כמה אתה איש צעיר?"

"בן ארבעים."

"אתה יודע שלא שואלים אישה בת כמה היא אבל אומר לך, אני כמעט בת שמונים ושתיים."

"את נראית נהדר."

"תודה על המחמאה איש צעיר, אבל אני בכל זאת מרגישה כבר את הגיל."

"גם העברית שלך מצוינת."

"כן, השיבה, "אני הרבה שנים בארץ הקשה הזו."

"מה קשה בארץ הזו?"

"הו, איש צעיר, הכול קשה כאן, החיים קשים, האנשים קשים, מזג האוויר קשה, אין תרבות, אין נימוס ודרך ארץ, והאנשים הם גסי רוח. ואיך אתה הגעת להתנדבות כאן?"

"חיפשתי משמעות לחיים, חיפשתי מקום שאפשר לתת בו מבלי לצפות לקבל מהצד השני."

"זה יפה מאוד, וכמה פעמים אתה מגיע?"

"פעם בשבוע." סיפרתי לה מעט על עבודתי ועל משפחתי.

"לי אין משפחה, מלבד בת יחידה ונכד אחד, לא הצלחתי ללדת יותר ובעלי נפטר לפני שנים רבות. עלינו ארצה ב-1937 כשהיינו צעירים. ההורים שלנו חשבו שכדאי שנעלה ראשונים, ובמידה והמקום ימצא חן בעינינו, הם יעלו אחרינו. אבל זה סיפור מאוד ארוך, אולי כדאי לשמור זאת לפגישה הבאה, מלבד זאת, בתי צריכה להגיע לביקור. היא מאוד סגורה ולא תרגיש אתך בנוח."

שמחתי שהיא חושבת על הפגישה הבאה, ככל הנראה נוצרה איזושהי כימיה בינינו.

חזרנו פנימה, מרתה נכנסה לחדרה, ואני עליתי לתחנת האחיות, מוקד המידע העדכני, לקבל הנחיות ולהושיט כל סיוע שאתבקש.

מרתה ציפתה לי בשבוע שלאחר מכן, היא ידעה מהו יום ההתנדבות הקבוע שלי ושמחה לקראתי כשהגעתי. אמרתי שאחזור אליה לאחר שאעשה סיבוב במחלקה.

נכנסתי לחדרים על מנת לבדוק מי נמצא ומי נפקד. האחיות סיפרה שהיה שבוע קשה עם ארבעה נפטרים. שאלתי אם זקוקים לי עכשיו. זו הייתה שעת ארוחת הערב, ונדרשה עזרה בהגשה. הכנתי במטבח מספר מגשי אוכל ועזרתי להגיש לחולים שלא יכולים לרדת מהמיטה. לאחר מכן התפניתי למרתה. היא ישבה בחדר האוכל, ליד שולחן צדדי ואכלה את ארוחת הערב שלה. הצטרפתי אליה.

"מה שלומך?" שאלה

"טוב, ומה שלומך היום?"

"היום טוב, אבל אתמול היה לי יום לא מוצלח."

"מדוע?"

"אתה באמת מעוניין לדעת?"

"בוודאי, הרי לשם כך אני כאן על מנת להקשיב לך."

"כן, אבל יש כאלה שאומרים ומראים התעניינות סתמית, ואני לא באמת מעניינת אותם. אני נזכרת במה שהיה אתמול, וזה עושה לי מצב רוח. אתמול ביקרו אותי בתי והנכד. בכל פעם שהם מגיעים יחד אני מתרגזת. ביני לבין בתי יש כעסים ישנים ובלתי פתורים, אני שומרת אותם שנים רבות בבטן, ובוודאי גם היא כך, אך הם גורמים לי בכל פעם לכעוס עליה. אתמול שוב התחיל הוויכוח על הגיוס של הנכד. הוא בן יחיד ואמור להתגייס בעוד כחצי שנה. הוא רוצה ללכת לחיל קרבי, אבל בתי לא מוכנה לחתום לו. הוא מנסה לשכנע אותי לשכנע אותה שתחתום לו, והיא מנסה לשכנע אותי

שאשכנע אותו לוותר על קרבי. פעם אחת כשהיינו לבד, ניסיתי לדבר על לבו, אך הוא אמר לי: 'סבתא, כל החיים שלי אימא כלאה אותי בכלוב צמר גפן ושמרה עליי מכל משמר, התנגדה שאצא לטיולים של הצופים ושל בית הספר, ועשתה לי את המוות עד שהסכימה. אני לא רוצה שהיא תנהל לי את החיים, אני רוצה להיות חייל קרבי, אני רוצה לעשות משהו מועיל ולתרום למדינה שלי.' ראיתי שהוא נחוש בדעתו ולא ניסיתי יותר. אחר כך באה אליי בתי בטענות שלא ניסיתי לשכנע אותו עוד.

'הוא ילד שלך ולא שלי,' אמרתי לה.

'אני לא הצלחתי לשכנע אותו, נסי את.'

'כן, אבל לך יש השפעה עליו,' אמרה.

'אין לי כל השפעה עליו, אני פשוט יודעת להקשיב לו מבלי לתקוף אותו כל הזמן.' על זה היא השיבה לי, 'אבל אותי את לא מפסיקה לתקוף כל הזמן.'

'למה את מערבת שני דברים שונים,' אמרתי, 'ומתי תקפתי

אותך לאחרונה?'

'כל חיידך את תוקפת אותי ומבקרת אותי על כל דבר שאני

עושה או אומרת.'

כך נמשכו בינינו הוויכוחים ערב שלם, עד שכבר לא יכולתי

ואמרתי לה, 'את מרגיזה אותי מאוד, אני מציעה שתלכי עכשיו.' "

"והיא הלכה?"

"בוודאי, היא כאילו חיכתה לפיצוץ, אפילו לא נפרדה לשלום

והלכה בכעס.

אני רוצה לספר לך את הסיפור השלם של חיי שתבין מהיכן

נובעים הכעסים, וכמה עצוב שסיפור החיים שלה הוא מהדורה

שנייה של סיפור החיים שלי. אני ובעלי הגענו ארצה כציונים. הכרנו

באוניברסיטה בבודפשט, הוא למד רפואה, ואני רוקחות. אגון היה

גבר יפה תואר, אני חושבת שהוא היה הסטודנט הכי יפה בפקולטה וגם אני הייתי יפה מאוד וחתיכה, כמו שאתם אומרים היום. נפגשנו במספר הרצאות משותפות לסטודנטים לרפואה ולרוקחות, והוא כל הזמן חיזר אחריי, איך שאתם אומרים, ניסה להתחיל אתי. המשפחות שלנו היו משפחות מאוד אמידות ומשכילות. סבא שלי היה רוקח מפורסם, ואבא שלו היה רופא מפורסם. סבא הקציב לי כסף ללימודים, והוא זה שביקש ממני ללמוד רוקחות על מנת שאמשיך את השושלת המשפחתית. אתה מכיר את ההיסטוריה של יהדות הונגריה?" שאלה.

"מעט מידע כללי וקצת משיעורי היסטוריה", אמרתי, "אבל אשמח ללמוד".

"בשנת 1920 חוקק חוק 'נומרוס קלאוזוס' בהונגריה. כך הגבילו מאוד את מספר הסטודנטים היהודים באוניברסיטאות, ורק המוצלחים והמוכשרים התקבלו. הייתי תלמידה מאוד מוכשרת, ולאחר סדרת בחינות שערכו לי קיבלו אותי ללימודי רוקחות. אגון התקבל ללימודי הרפואה כמה שנים לפני כן, גם בזכות אביו שהיה רופא מפורסם, אך גם משום שהיה חכם מאוד ומוכשר. לאט, לאט התהדק בינינו הקשר, ובברכת המשפחות שהיו מאוד מרוצות מהשידוך, התארסנו. סבא שלי היה ציוני נלהב ואיש חכם מאוד. היה בינינו קשר מיוחד במינו ומאוד אהבתי אותו. בהזדמנויות שונות אמר לי: 'מרתל'ה, אין לכם מה לעשות כאן, תגמרו את הלימודים וסעו לארץ ישראל. את לא רואה מה קורה מסביב, הם שונאים אותנו בגלל שאנחנו יהודים, בגלל שאנחנו מצליחים ומשכילים, ולא ייקח עוד הרבה זמן והם יגרשו אותנו מכאן. אני כבר מבוגר מדי להתחיל חיים חדשים בארץ חדשה, וגם אבא ואימא שלך עובדים בבית המרקחת של המשפחה ולא יעזבו. נישאר כאן ונתמודד עם כל מה שיקרה, אבל אתם, יכולים להתחיל בארץ ישראל משהו חדש, חיים חדשים בין

יהודים. יש לשניכם מקצוע מבוקש שתוכלו לעבוד בו בכל מקום שתרצו, אני מבקש ממך סעו מכאן." "

הסיפור של מרתה מרתק, אך אני חייב ללכת, ואני מסביר זאת למרתה ומוסיף שניפגש בשבוע הבא. "יש לי עכשיו סיבה להישאר בחיים עד שבוע הבא, היא אומרת. חייכתי, "זה דומה לסיפורי אלף לילה ולילה ואת היא שחרזאדה."

מרתה צחקה צחוק מתגלגל. זו הפעם הראשונה ששמעתי אותה צוחקת ממש, עיניה ברקו, נהנית לשמוע אותה צוחקת. "איש צעיר, אתה יודע להקשיב, אני נהנית לספר לך." "תודה, אמרתי, "נראה בשבוע הבא, לילה טוב."

כשהגעתי, מרתה כבר המתינה לי בסלון ההוספיס. היא צפתה בתכנית טלוויזיה וחייכה כשהבחינה בי נכנס. נופפתי לה לשלום, ניגשתי אל עמדת הקבלה לחתום בקלסר המתנדבים והמשכתי אליה. הנחתי יד על כתפה ואמרתי, "מה שלום שחרזאדה היום?" היא חייכה, "אני חושבת שבסדר."

"מדוע את רק חושבת שבסדר?" שאלתי.

"זו סתם אמירה, אני מתכוונת שיש לי מצב רוח טוב למרות המצב הגופני. חברה טובה שלי הייתה אצלי היום, ואתמול היה כאן הנכד שלי, ושתי הפגישות הללו היו נעימות והרגשתי טוב. מלבד זאת, ידעתי שאתה אמור להגיע, ומאוד נעים לי בחברתך." "תודה, אמרתי, "גם לי נעים אתך."

התיישבתי בכורסא לידה.

"ובכן, אמרה, "אני אמשיך מהיכן שהפסקתי בשבוע שעבר. סיפור הדרך שלנו לארץ ישראל הוא קצת ארוך ולא כל כך חשוב, נסענו ברכבת לצרפת, ושם עלינו על אונייה. את ירח הדבש שלנו

בילינו בעצם באונייה בדרך לארץ ישראל. הגענו לתל אביב, ובעלי התקבל מיד לעבודה בבית החולים "הדסה" ברחוב נחלת בנימין. אני מצאתי עבודה בבית מרקחת קרוב ושכרנו דירה נחמדה ליד רחוב דיזנגוף. היינו מאוד מרוצים. הייתה אז עלייה גדולה של רופאים ומשכילים שהגיעו מאירופה, וחיי החברה שלנו היו מאוד פעילים ונעימים. בעלי בית המרקחת אהבו אותי מאוד והעריכו את עבודתי, ובעלי הצליח מאוד בעבודתו בבית החולים.

אני חושבת שהשנים הראשונות בתל אביב היו השנים היפות בחיי. הייתי צעירה ויפה, הלכנו להרבה הצגות וקונצרטים, אני אוהבת מאוד מוסיקה קלאסית ולמדתי פסנתר בצעירותי. כן, בעלי היה רופא מוכשר, מצליח, וכמו שאמרתי, יפה תואר, וכאן בעצם התחילו כל הצרות שלנו. אתה יודע שבזמנו רופא נחשב לכמעט 'אלוהים' ורופא שרמנטי כמו אגון לא היה עוד בכל תל אביב. נשים כרכרו סביבו, ובכל מסיבה ואירוע הוא היה המסמר. אני לא התייחסתי לכך ברצינות, משום שהייתי יפה מאוד, אגון אהב אותי מאוד, וגם סביבי כרכרו גברים. במסיבות ואירועים הייתי מתיישבת ליד הפסנתר ומנגנת. היינו זוג מאוד מקובל. כשהחלטנו להביא ילד, עשינו זאת מתוך בחירה שלמה וציפייה גדולה, אולם לא הצלחתי להיכנס להיריון. לאחר שנתיים של ניסיונות חוזרים ונשנים הצלחתי להיכנס להיריון ושנינו היינו מאושרים מאוד. ההיריון לא היה קל, הייתי חלשה מאוד והייתי חייבת לנוח. לא יכולנו לצאת לבילויים כפי שהיינו רגילים, ואגון היה די מאוכזב מכך. בערבים נאלצנו להישאר בבית, וכנראה היה לו משעמם אתי. בכל פעם היה יוצא בתירוץ אחר, פעם לחבר, פעם לבית החולים או לבית קפה עם חברים, ואני הייתי נשארת לבד בבית, עם ספר, עם הפסנתר או עם חברה שהייתה מגיעה לביקור. לכת שנולדה לנו קראנו ריבה, והיא הביאה הרבה אושר לחיינו, אבל יום אחד נודע לי מחברה קרובה

שאגון מנהל רומן עם אחת האחיות הצעירות והיפות בבית החולים. הייתי בשוק, כאילו משהו הכה בי בפטיש על הראש. עשיתי כמה בירורים בין חברות והתברר לי שמזה כמה חודשים יש לו רומן עם האחיות הזו. לאחר שידעתי בוודאות שזה נכון, התעמתתי אתו ערב אחד, זה היה מאוד קשה, עד היום אני זוכרת את אותו ערב. 'מה את רוצה שאעשה', אמר, אני מאוהב בה ולא יכול לעזוב אותה. הרבה בכי היה באותו ערב. בבוקר הייתי נפוחה מבכי, החלטתי שאני לא רוצה אותו בבית ודרשתי ממנו לעזוב. הוא ארז את חפציו במזוודה, נפרד מהילדה ועזב את הבית. משום שהיה מאוד גאוותן, לא ביקש להישאר ואפילו לא ביקש סליחה. חיינו בנפרד, הוא עם המאהבת שלו, ואני הייתי עסוקה בגידול הילדה.

הזמן עבר כל כך מהר שלא שמנו לב, "אני צריך ללכת", אמרתי. "סיפור החיים שלך מרתק."

"נכון, אמרה, "אבל עצוב."

"גם אם ניסיון החיים שלי מועט ודל משלך, "הוספתי, "אני יודע

שאין סיפורי חיים שלמים ומאושרים כמו באגדות."

"נכון, והם מלאים בהפתעות, אמרה, "אך בעיקר הפתעות

עצובות ומעט מאוד הפתעות שמחות, לילה טוב לך..."

"אמתין בקוצר רוח לשבוע הבא, אמרתי. ליוויתי אותה לחדרה

ויצאתי.

חלף שבוע, צלילי פסנתר נשמעו, כבר בכניסה להוספיס. מרתה

ישבה ליד הפסנתר בסלון וניגנה להנאת החולים ובני משפחותיהם.

כשהבחינה בי, הניעה את ראשה לשלום והמשיכה בניגונה. הייתה

זו יצירה של שופן, כפי שאמרה לי אחר כך. היא ניגנה בקסם

ובמיומנות רבה. עברו עוד מספר דקות, האנשים חלקם יושבים,

חלקם עומדים ומקשיבים לנגינתה. כשהסתיימה הנגינה, פרצו כולם

במחיאות כפיים נלהבות, ומרתה הודתה להם בחיוך. ניגשתי אליה.
"את מנגנת מקסים, ממש מקצוענית."

"למדתי בקונסרבטוריון ואצל מורה פרטית, אבל אני רחוקה
מלהיות מקצוענית, הרבה שנים לא ניגנתי," אמרה, והוסיפה,
"שחרזאדה רוצה להמשיך את הסיפור שלה," אמרה לי.
"והכליף מוכן להקשיב," השבתי, חייכנו.

"מה שלום שחרזאדה היום?"

"שלומה לא ברור, היו לי כאבים במהלך השבוע, ויום אחד
הייתי ב"הדסה" וקיבלתי טיפול כימותרפי. אתמול הרגשתי במשך
כל היום חולשה איומה ושכבתי כמעט כל היום במיטה, אבל אפשר
לומר שהתאוששתי מעט היום."

יצאנו לגינה וישבנו על ספסל העץ.

"כשפרצה מלחמת העולם השנייה לא ידענו מה קורה עם
המשפחות שלנו. חששתי מאוד למשפחתי הקרובה ולבני המשפחה
האחרים, מה שלא הוסיף לשקט הנפשי שלי. אבא כתב שהמצב לא
נורא, אמנם הגבילו את היהודים בכל מיני הגבלות, אך המשפחות
שלנו מכובדות ובעלות רכוש, וההונגרים לא יתנו לגרמנים להזיק
ליהודי ארצם. אבא היה משוכנע שהודות למעמדם וכספם הם
יצליחו לשרוד. באוקטובר 1944 עלה לשלטון מנוול בשם פרנץ
סְלֵשִי, והכנופיות שלו שנקראו "חץ הברזל" השתוללו ברחובות
בודפשט. בערב שישי אחד, הם פרצו לבית סבא ורצחו את כל
המשפחה שלי, סבא וסבתא אבא ואימא שלי (הייתי בת יחידה)
ושני בני דודים שלי עם משפחותיהם. באותו ערב ארור נמחקה כל
משפחתי. את הידיעה על הרצח קיבלתי רק לאחר כמה חודשים, ממש
לפני סוף המלחמה. חבר משפחה קרוב שניצל באחד המשלוחים
של קסטנר הגיע לשוויץ, ומשם שלח לי מכתב עם כל הפרטים על
הרצח. כשקיבלתי את המכתב התקשרתי לאגון לבית החולים, הוא

הגיע מיד, מנסה לנחם אותי, הייתי שבורה. למחרת בבוקר, חזר הביתה עם המזוודות, ביקש סליחה ואמר לי שהוא רוצה לשקם את חיי הנישואים שלנו. איני יודעת מדוע הסכמתי, למען האמת הייתי מאוד זקוקה לו באותם ימים. עברו עלינו כמה שנים שקטות, אני לא שכחתי ולא סלחתי, אך היה לי קשה להיות לבד, והייתי מוכנה לבלוע את העלבון ולמחול על כבודי. ריבה הייתה בת חמש כשעברנו לחיפה, הציעו לאגון משרה בכירה מאוד באזור הצפון. לא רציתי לעבור, היו לי הרבה חברות וידידים בתל-אביב, אבל אגון לחץ ולא ויתר. קיבלנו בית יפה על הכרמל, והחיים שוב זרמו להם בנחת. שוב קיבלנו הזמנות לאירועים ומסיבות, ואגון כתמיד, מסמר האירועים. רק אצלי הכול היה כבוי.

"מה היה כבוי?" שאלתי.

"הבגידה שלו כיבתה אצלי את שמחת החיים, האמון שלי בו נפגע אנושות, וכל הזמן חיפשתי רמזים לרומן חדש אצלו."

"ומצאת?"

"בוודאי, הוא כנראה לא היה מסוגל להיות נאמן, ועשה זאת בצורה מאוד מכווערת. לפעמים הוא היה לוקח את ריבה לפגישות שלו עם אהובותיו בבתי הקפה. הקשר שלהם, של אגון וריבה, היה מיוחד במינו. הם פשוט היו משוגעים אחד על השני. משחקים יחד, הולכים ביחד לים, סיפורים לפני השינה, הכול ביחד ובאהבה רבה. הרגשתי די מוזנחת בקשר המשפחתי שלנו, ולא ידעתי אז להסביר זאת."

"והיום את יודעת?"

"אני חושבת שכן, הוא בגד בי וזנח אותי וחזר ובגד בי, וחשבתי שבמידה מסוימת גם ריבה בגדה בי וזנחה אותי. כשהייתי מציעה לה לטייל אתי למקום כלשהו, היא בדרך כלל סירבה ואמרה, 'נחכה לאבא ונלך ביחד.' "

“וזה חלק מהכעס שלך?”

היא חשבה רגע ואמרה, “כן, זה רק חלק מהכעס שלי על ריבה. ריבה הייתה נוכחת לא פעם, בריבים ובוויכוחים שהיו לנו, ובכל הפעמים היא צידדה באגון באמירה או בשתיקה. באחת הפעמים הרבות, שוב תפסתי אותו משקר, הוא בגד בי עם חברה נשואה, התפרצתי בכעס ובכיתי. ריבה הייתה כבת שתיים-עשרה כשנקלעה לסצנה הלא נעימה הזו, ובאופן טבעי עמדה לידו בסלון הבית, שמעה את הצעקות שלי, את תירוציו העלובים, ולא אמרה מילה. כשנכנסתי לחדר שלי נסערת, בוכה ופגועה, היא נשארה אתו בסלון ולא באה להיות אתי ולנחם. וכך במשך שנים נמשכו בגידותיו, וכל בגידה הוסיפה נדבך של כעס לערימה הבלתי נגמרת של הכעסים שלי. אני יודעת שמצאתי בריבה שעיר לעזאזל, כי הייתה חלשה יותר. אתו לא יכולתי להתמודד משום שהיה אטום ונכה רגשית, וכך זה נמשך כמה שנים, עד שהוא נפטר מהתקף לב. ערב אחד היה בינינו ויכוח קולני. לפתע אמר לי שהוא מרגיש לא טוב וביקש שאזמין אמבולנס. תוך זמן קצר, הוא איבד את ההכרה, וכשהגיע צוות מד”א התחילו לבצע בו החייאה, אך המצב החמיר בדרך לבית החולים. כשהגענו לבית החולים, היה מצבו כבר קשה מאוד. הרופאים ניסו שוב ושוב להחיות אותו, ללא הצלחה, ולא נותר להם אלא לקבוע את מותו. למזלי ריבה לא הייתה בבית, אבל את הכעסים על מותו היא נושאת אתה כל השנים, ופעם הטיחה אותם בפניי ואמרה שאינה מסוגלת לסלוח לי על מותו של אבא.”

השעה התארכה והייתי חייב ללכת. הבטתי בשעון, “אני יודעת שאתה צריך ללכת,” אמרה, “וזה בזמן, אני כבר עייפה, הרבה שנים לא דיברתי כל כך הרבה.” ליוויתי אותה לחדרה והבחנתי שהיא קצת מתקשה בהליכה. אחזתי בידה ועזרתי לה לעלות במדרגות. “ליל מנוחה,” אמרתי, “להתראות בשבוע הבא.”

"לילה טוב, ותודה לך שאתה מקשיב לסיפור חייה של גברת קשישה," השיבה.

בשבוע שלאחר מכן, היה עליי לנסוע באופן בלתי צפוי לחו"ל, בענייני עבודה. התקשרתי וביקשתי מהעובדת הסוציאלית שתמסור למרתה שלא אגיע. כשהתקשרתי להוספיס לאחר שובי ארצה, נמסר לי שמצבה של מרתה התדרדר, והיא מתקשה לרדת מהמיטה. למחרת באתי לבקרה. מרתה שכבה בחדרה, ובכיסא הסמוך למיטתה ישבה אישה צעירה, יפה מאוד ומרשימה. על פי הדמיון הרב בתווי הפנים לא קשה היה לנחש שזו בתה. מרתה שמחה מאוד לקראתי וביקשה מבתה שתעזור לה להתיישב.

"שמעתי שנסעת," אמרה, "איפה היית?" סיפרתי בקצרה. "אתה רואה, רק נסעת וכבר אני עושה חכמות. זו בתי ריבה, תכירו." לחצתי את ידה של ריבה והיא אמרה, "אימא סיפרה לי עליך, היא אומרת שאתה איש שיודע לשאול שאלות ולהקשיב לתשובות שלהן."

"אני מקווה שאני יודע," אמרתי, "אנשים כאן זקוקים מאוד להקשבה."

"אתה יודע," פנתה אליי מרתה לאחר שבתה נפרדה והלכה, "אני כבר אישה כל כך מבוגרת ומנוסה ולמרות כל הניסיונות שלי, אני לא מצליחה לכבוש את הכעסים שלי על ריבה. אני יודעת שהיא כלל לא אשמה בבגידותיו של אגון, אך בגלל הקשר המיוחד שהיה ביניהם, אני כועסת עליה בגין מעשיו. זה לא הוגן כלפיה, נכון? אני יודעת שלא נותר לי הרבה זמן לחיות, ואני לא מבינה מדוע אני צריכה למות כועסת."

היו כמה שניות של שקט, דבריה נשארו תלויים באוויר, אני חושב שהיא הופתעה בעצמה מהמשפט שאמרה. אני על כל פנים

הופתעת. נדמה היה לי שהשיחה קיבלה תפנית, ומרתה החליטה לדבר על הנושאים הכואבים לה באמת.

"ואיך את רוצה למות?" שאלתי בהיסוס.

היא הביטה בי כמה שניות בשקט ואמרה, "אמור לי איש צעיר,

אינך מפחד לשאול אותי איך אני רוצה למות?"

"מדוע אני צריך לפחד?" שאלתי, "הרי את זו שאמרת שהמוות

שלך קרוב, השאלה לא נועדה לפגוע בך, אלא לנסות ולהבין באמת

איך את רוצה למות. אם אינך רוצה למות כועסת את חייבת ככל

הנראה לעשות משהו."

"אתה צודק," אמרה, "סליחה על גסות הרוח."

"זו לא גסות רוח, ואינך צריכה לבקש סליחה, אני מבקש סליחה

אם פגעת בך. אני חושב שזכות גדולה נפלה בחלקי, שבחרת בי

לשוחח אתך על המקומות הכואבים שלך. הייתה לי הרגשה שאת

רוצה לשוחח על המוות, אבל חיכיתי שאת תעלי את נושא המוות,

וזה לקח לך הרבה זמן. פרשת לפניי סיפור חיים מרתק במשך ארבע

או חמש פגישות, ואני רק הקשבתי ושאלתי מעט שאלות. היית

יכולה לספר לי את הסיפור בקצרה ולהגיע לנושא המוות הרבה

יותר מהר, אבל כנראה זה עדיין קשה לך, ואת טעונה בכעסים

שלא באו על פתרונם."

השתרר שקט. מרתה לא ענתה לי, עיניה מלאו דמעות, היא

מחתה אותן והביטה בי. "איך אתה יודע לבטא באופן מדויק את

מה שאני מרגישה?" שאלה, "התשובה שלי היא שהחלטתי שאני

רוצה למות בשלווה ובידיעה שריבה סלחה לי סליחה שלמה על

כל העוולות שגרמתי לה. עכשיו אמור לי, מדוע אני כל כך עייפה

וסחוטה?"

"אולי העניינים הלא סגורים והכעסים והמחשבות שלך סוחטים

אותך?" שאלתי.

"ייתכן מאוד, " השיבה, "ובנוסף לכך אני חושבת שהטיפול שקיבלתי השבוע בבית החולים מחליש אותי מאוד. אבל בכל מקרה אני מרגישה שאני חייבת להיפטר מהר מהעניינים הלא סגורים שלי, כמו שאתה אומר, כך שאוכל למות בשלווה. עכשיו ברור לי שהבחירה שלי הייתה מוטעית, אני בחרתי בכעס וברוגז, במקום בסליחה. אם הייתי יודעת כיצד מבקשים סליחה הייתי היום יותר שלמה ושלווה. אני כל כך סובלת מהכעסים שלי."

"אני חושב שכשאנחנו כועסים, אנחנו מענישים בראש ובראשונה את עצמנו, ובדרך כלל בגלל מעשיהם וטיפשותם של אחרים. אולי את מתחילה עכשיו את המסע שלך לגילוי הסליחה?"

מרתה הביטה בי בעייפות ולא ענתה.

"את זוכרת מתי לאחרונה חיבתך בחום ונישקת באהבה את ריבה?" שאלתי. נעניתי בדומיה, ולאחריה בכי קורע לב. סגרתי את הדלת לבקשתה, ובמשך דקות ארוכות ישבתי לצדה, אווז בידה וממתין שתירגע.

"צביקה עוזר לי, אני לא יודעת איך מבקשים סליחה על עוולות שעשיתי לפני הרבה שנים, איני יודעת היכן למצוא את האומץ לבקש סליחה?" היא הביטה בי אובדת עצות.

"מה דעתך להתקשר עכשיו לריבה ולבקש ממנה שתבוא אלייך?" שאלתי.

היא הביטה בשעון וללא היסוס הרימה את שפופרת הטלפון שעל השידה וחיגה אל ריבה. הן דיברו הונגרית, ושמתי לב לטון הדיבור של מרתה, הוא היה רך ורגוע. "היא תגיע עוד מעט", אמרה, "אמרתי לה שיש לי דברים חשובים לומר לה. אני כל כך שמחה שהיא באה, ולך מגיעה תודה ענקית ונשיקה גדולה, היא משכה את ידי שאתקרב אליה ונשקה על מצחי." זה היה רגע מאוד מרגש עבורי, מרתה נראתה מאושרת, ואני קיבלתי אישור שהאינטואיציה וההקשבה

שלי מצאו ככל הנראה, את הנתיב הנכון.
"לילה טוב," אמרתי, "נתראה בשבוע הבא," ויצאתי בדרכי הביתה.

בדרך כלל, בדרכי חזרה הביתה ממפגש עם חולה, עולות בי מחשבות המנסות לשחזר ולבדוק את החוויה שחוויתי במהלך הפגישה. היכן טעיתי? האם פגעתי שלא במתכוון? אולי אמרתי דברים שמוטב היה שלא לאומרם? האם ירצו להיפגש שוב? אני חושב שבאמצעות ההקשבה שלי, הצליחה מרתה להקשיב לקולות הפנימיים שלה, פתחה צוהר לעולמה הסגור והעזה להציץ אל תוך הכאב שלה, בעודה מנסה להרגיע את השיח הקשה שלה עם עצמה. כמה אומץ ונחישות מצאתי באישה הזו, המחליטה למחול על זיכרונות וכעסים אשר מנעו ממנה במשך שנים רבות ליצור קשר אמיתי, אוהב ובעל משמעות עם בתה היחידה. מאין שאבה את הכוח לכך?

ריבה התקשרה אליי יומיים לאחר מכן: "אימא שואלת אם אפשר שתגיע היום בערב?" הבנתי שעליי לחרוג הפעם מהמסגרת של ביקור אחד בשבוע, כיוון שהדבר חשוב מאד למרתה. הבטחתי שאגיע מאוחר יותר.

שקט שרר במחלקה, החולים מתכווננים לשנת הלילה לאחר ארוחת הערב. נכנסתי לחדרה של מרתה - עיניה זהרו לקראתי בחיוך. היא שכבה במיטה ונראתה חלושה מאוד. "שב לידי בבקשה ותן לי יד, אתמול והיום עברו עליי לילה ויום קשים אבל מאושרים." אחזתי בידה הכחושה וליטפתי אותה.

"איני יודעת מהיכן לקחתי את הכוחות להישאר ערה כמעט כל הלילה, ריבה הגיעה בערך בעשר בלילה, דיברנו, התחבקנו ובכינו עד חמש בבוקר. בחמש היא נסעה הביתה לישון, ובעשר בבוקר הגיעה שוב לכאן והייתה אתי כל היום. ובלילה, כאשר היינו עייפות

עד מוות, היא נכנסה אליי למיטה כמו פעם, כמו פעם שהייתה הילדה הקטנה שלי. ישנו יחד מחובקות, מלטפות אחת את השנייה באהבה ובוכות ביחד. אני מרגישה, כאילו איזה קפיץ ענק שהיה מתוח אצלי כל השנים השתחרר, והוא עכשיו רפוי. אני מרגישה עכשיו הרבה יותר שלוהה. אם אספר לך על מה דיברנו כל הלילה, זה ייקח עוד שני לילות, אבל דע לך, שמצאתי את האומץ לבקש סליחה ומחילה מריבה על כל מה שעוללתי לה.

עברו כמה שניות של שקט ואז אמרה, "אני מבקשת מאוד שתגיע ללוויה שלי, זה חשוב לי גם כשלא אהיה כאן."

הייתי מופתע מהבקשה הישירה, ולשנייה לא ידעתי מה להשיב. עד כה לא הלכתי ללוויה של אף אחד מן החולים. לא חשתי שאני שייך, למרות האינטימיות הגדולה שנוצרה, הקשרים צמחו מתוך רגעים קשים של כאב וסבל, ורק בהם ראיתי את מקומי. אך לא יכולתי לסרב למרתה, "אני אגיע," הבטחתי.

ישבתי לידה במשך מספר דקות, אוחז בידה ושותק. לפתע פקחה את עיניה והביטה בי, המבט היה עמוק וחודר, כאילו הצליחה לחדור לעמקי נשמת, להבין מי אני, מהם פחדיי, ומהן חולשותיי. לא הרגשתי אי נוחות או חשש, אלא סוג של השלמה, וכאשר אמרה לי בשקט, "אני יודעת שזה הסוף שלי," לא היה מה לומר, אך חשתי שאני נשאב אל תוך עומק המבט שבעיניה. אני חושב שאותם רגעים אחרונים שאני חווה עם החולים הם כנראה רגעי ריפוי עבורי.

מרתה נפטרה בשנתה כעבור ימים ספורים. ביום שלאחר הלוויה התקשרה אליי ריבה וביקשה להיפגש. הגעתי בערב לשבעה. חששתי מעט מהמפגש. הגעתי לדירת שיכון קטנה, מעט אנשים ישבו בסלון. ריבה ניגשה אליי, ולהפתעתי חיבקה אותי בחום. "אני רוצה לספר לך משהו, אמרה לי."

"אפשר לשבת במטבח בשקט?" שאלתי, "בוודאי", אמרה. התיישבנו במטבח ליד שולחן קטן. "אימא ביקשה ממני ממש בשעות האחרונות לפני שאיבדה את הכרתה, שאומר לך, שהדרך שהלכתם ביחד בחודשים האחרונים והשיחות הכל כך גלויות שהיו ביניכם, עזרו לה מאוד בסוף הדרך." התרגשתי מאוד. "אימא שלך, הייתה אישה אמיצה ומיוחדת, שברגע חייה האחרונים הבינה מתוך אהבתה אלייך כמה הכאיבה ופגעה בך, הייתה מסוגלת לסלוח לאבא ולבקש ממך כל כך הרבה סליחות על הרבה טעויות שעשתה. היא נתנה לי שיעור מאלף לחיים, שאין יקר ממנו, שלאהוב פירושו לסלוח, לאהוב פירושו לוותר, לבקש סליחה ולחמול ולהבין שברגעים האחרונים של חיינו אלה הם הדברים החשובים באמת." ריבה בכתה בשקט ואמרה לי משפט שהעביר בי צמרמורת, "אני חושבת שאימא שלי חייבת לך את המוות שלה, ואני חייבת לך חתיכה גדולה מתוך החיים שלי." היה זה רגע קשה ומרגש. דמעות חנקו את גרוני, נפרדתי מריבה ויצאתי.

במסעותיי עם החולים, אני צופה מן הצד בתהליך ארוך ומפרך של בירור ומיון חלקי הפאזל המרכיבים את תמונת חייהם. בהיסוס ובחשש, מנסים הם להרכיב את תמונת הפאזל השלמה, אוחזים בחלק החסר, אך אינם יודעים היכן להניחו. ופעמים רבות, גם אלו המצרפים חלק אחר חלק, מתוך ייסורי נפש קשים, אינם מצליחים להבין את התמונה בשלמותה, ואני בוודאי שלא.

קומץ קטן בלבד, מצליח להשלים את תמונת הפאזל, להבינה, לקבלה ולהעלות מזור לנפש הכואבת לקראת הסוף. רובם נאבקים ללא תוחלת בעבר, בהווה הקשה והמתיש, בעתיד שאיננו רלוונטי ובזמן המתנדף. ואני רק מקשיב, חוסך בשאלות, מקשיב מהלב וכואב. המחשבה והשכל אינם

שחקנים במגרש הזה, רק ההקשבה ואיכותה. וככל שאני מצליח לשפר את איכות ההקשבה שלי, לעדן אותה ולכוונן אותה, כך אני מצליח לגעת בנשמתו של האדם שמולי, מרגיש כיצד אני נפתח אליו, כיצד הוא נפתח אליי ודרכי אל עצמו, ההקשבה יוצרת ערוץ שחוזר אליו. איני שואל, איני מהנהן בראשי, איני זקוק למילים, אני פותח את הלב באהבה ולומד להקשיב מתוכו. ולעתים בתוך ההקשבה הטוטאלית הזו, אני פוגש גם את עצמי.